

GRAFICKÁ ALBA MORAVY A SLEZSKA Z DÍLNY FRIEDRICH A ADOLPHA KUNIKEHO A EDUARDA HÖLZELA

JIŘÍ GLONEK

Abstrakt: Veduta coby zobrazení města či krajiny přichází do knižní tvorby již ve druhé polovině 15. století. Ve srovnání s aglomeracemi se však dostává krajina do popředí uměleckého zájmu přirozeně až později, přičemž nárůst můžeme sledovat prakticky již od poslední třetiny 18. století. Především ve 20. a 30. letech 19. století patřila k základním námětům grafiky veduta s důrazem na historickou dominantu. Právě tehdy vydává „otec“ rakouské litografie Friedrich Adolph Kunike řadu alb, z nichž cyklus 198 litografií vydaných ve Vídni v letech 1833–1835 pod názvem *Mahlerische Darstellung aller vorzüglicher Schloesser und Ruinen der oesterreichischen Monarchie* je stěžejním dílem pro české země. V roce 1856 přichází s obdobným edičním záměrem, který měl za úkol představit korunní země jako důležitou součást habsburské monarchie i Eduard Hölzel.

Klíčová slova: Litografie, veduty, Friedrich Adolph Kunike, Eduard Hölzel, Jan Řehoř Greger, August Haun, František Kalivoda.

ÚVODEM – MÍSTOPISNÁ VYOBRAZENÍ A KRAJINA

Veduta coby zobrazení města či krajiny přišla do knižní tvorby již ve druhé polovině 15. století a záhy si na tomto poli vydobyla pevné místo ať již ve formě samostatných jednolistů nebo topografických cyklů. Za nejstarší tištěnou knihu s vedutou (konkrétně jde o celkem sedm pohledů na města) je pokládáno dílo Bernharda von Breydenbach *Peregrinatio in Terram sanctam* z roku 1486.¹ Za nejznámější inkunábuli s vedutami měst je však považována Schedelova *Liber chronicarum* (Norimberk 1493). Nicméně prvním specializovaným souborem vedut se stalo šestisvazkové monumentální dílo vycházející pod vedením Georga Brauna v několika jazykových mutacích na přelomu 16. a 17. století.² Jak uvádí například Petr Voit ve své encyklopedii knihy: „Žánr městských vyobrazení dovedla k dokonalosti rodina Merianů jednatřicetisvazkovým cyklem o evropských státech a dílčích regionech.“³ Zmiňovaný topografický cyklus vydávaný v letech 1642–1688 obsáhl celkem 2 142 vedut, přičemž se jeden z jeho svazků bezprostředně věnoval i českým zemím. Práce Martina Zeillera z roku 1650 se tak stala do té doby (snad vyjma díla Jana Willenberga) nejvýznamnějším počinem na poli bohemikální produkce. V tomto výčtu nelze opomenout ani rytiny Friedricha Bernharda Wernera (1690–1776).

Ve srovnání s aglomeracemi se dostává krajina do popředí uměleckého zájmu přirozeně až později v 18. století v souvislosti se stoupající oblibou anglických parků a s tím spojenou

1 Blíže k termínu veduta viz např. VOIT, P. *Encyklopedie knihy*. Praha, 2006, s. 981–985. Toto populární a ve světových sbírkách hojně zastoupené dílo (viz ISTC ib01189000) vytiskl v latinské i německé verzi tiskař i autor vyobrazení v jedné osobě Erhard Reuwich v Mohuči. Latinská mutace je např. zastoupena i ve fondu VKOL – sign. II 47.902.

2 Blíže např. KROGT, P. van der. *Koeman's Atlantes Neerlandici, Vol. IV – Town Atlases*. 't Goy-Houten: Hes & De Graaf, 2010; KOZÁK, J. *Civitates Orbis Terrarum: „Pana Francise kniha měst“*. In: *Umění*. Praha, 1983, roč. 5, č. XXXI, s. 381–390.

3 VOIT, *Encyklopedie knihy*, s. 983.

krajinomalbou. Za stěžejní impuls musíme samozřejmě pokládat návrat k přírodě a vůbec nový vztah společnosti k ní, prosazující se na přelomu 18. a 19. století, a jehož nejznámějším hlasatelem byl Jean Jacques Rousseau. Ostatně ne nadarmo bývá 19. století často nazývané stoletím krajinomalby.⁴ Ta byla v českých zemích od konce 18. století po několik desetiletí spojena především s kreslířskou a grafickou vedutou, jejíž obliba neustále rostla, k čemuž přispívala i dominance cenově i technicky dostupné litografie (kamenotisku). Díky poptávce tak byly zakládány nové a nové tiskařské a vydavatelské podniky, které produkovaly množství samostatných grafických listů i celých alb, často tématicky či regionálně zaměřených. „Podobně jako v ostatních evropských zemích také v Čechách – v souvislosti s osvícenským racionalismem – rostla touha po poznání a zachycení konkrétní skutečnosti. Ta zas napomáhala zájmu o topografii, která se stávala doménou většiny krajinářů [...]“⁵

Nárůst ve tvorbě kreslených i tištěných vedut můžeme sledovat prakticky již od poslední třetiny 18. století, kdy byli hlavními objednateli a nezřídka i samotnými tvůrci (jako v případě nadaného Ludvíka Arnošta hraběte Buquoye) jednotliví majitelé panství.

FRIEDRICH ADOLPH KUNIKE (1777–1838)

Právě do období spojeného s vynálezem a následným překotným rozvojem litografie se 25. února 1777 narodil budoucí „otec“ rakouské litografie Friedrich Adolph Kunike (též uváděn jako Adolf Kunicke). Za místo Kunikeho narození je nejčastěji považováno starobylé hanzovní město Greifswald, kde na městské škole učil jeho pravděpodobný otec Adolf Eberhard. Někdy se však zmiňuje i obec Vilmnitz u Putbusu na ostrově Rügen (severně od Greiswaldu).⁶

Kunike se nejprve vrhl na studium filozofie, načež po úspěšné promoci obrátil roku 1804 svoji pozornost k umění, když vstoupil na půdu proslulé vídeňské Akademie (Akademie der bildenden Künste). V letech 1808–1810 pobýval na tradiční studijní cestě v Římě, kde se cvičil coby malíř historických námětů. Po návratu do Vídně se uchytil jako učitel kreslení u knížat ze Schwarzenbergu.⁷ V roce 1816 se za svého mnichovského pobytu seznámil s Aloisem Senefelderem, který ho zasvětil do tajů umění litografie. Kunike se rozhodl nově nabyté zkušenosti vzápětí aplikovat prostřednictvím vídeňské tiskárny Carla Gerolda. Zde v letech 1816–1817 pracoval na zdokonalování svého litografického umění společně s olomouckým rodákem Josefem Christianem Aurachem von Aurach (1756–1831) a Lorenzem Kohlem von Kohlenegg. Nad jejich úsilím zde během svého druhého pobytu ve Vídni osobně bděl samotný Senefelder. Pilný Kunike obdržel roku 1817 vlastní licenci na zřízení kamenotiskárny, přičemž ji již v prvních letech samostatné činnosti dokázal pozdvihnout na nejspěšnější litografický podnik ve Vídni.⁸ A nejen to. Kunikeho litografický podnik se přinejmenším od počátku 20. let stal společně se státem podporovaným Litografickým institutem v Mnichově (zal. 1809) nejdůležitějším školícím pracovištěm v oboru kamenotisku, takže ve vyhlášené dílně F. A. Kunikeho získaly cenné zkušenosti i někteří čeští umělci (např. Antonín Machek nebo Antonín Langweil, který jako první v Čechách obdržel koncesi

4 BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, N. Česká krajinomalba a veduta v období klasicismu a preromantismu. In: *Dějiny českého výtvarného umění*. III/1 – 1780–1890. Praha, 2001, s. 113.

5 Tamtéž, s. 114.

6 KEIL, N. Kuni(c)ke, Adolf. In: *Neue Deutsche Biographie* (NDB), sv. 13. Berlin, 1982, s. 297–298.

7 Tamtéž.

8 Tamtéž.

ke zřízení litografické dílny v Praze v létě 1819).⁹ Kunike tímto nezištným způsobem vlastně splatil dřívější Senefelderovu důvěru, a díky tomu se věhlas kamenotiskařství rychle šířil prostřednictvím jeho žáků po celé monarchii. Však ho také Senefelder pokládal za zakladatele rakouské litografie. Zcela po právu, neboť Kunike se snažil metodu litografie dále rozvíjet a dokonce připravoval k vydání vlastní učebnici kreslení, malířství a litografie. Bohužel k jejímu tisku nikdy nedošlo. Rovněž se pokoušel o vlastní výrobu papíru vhodného pro metodu kamenotisku, neboť v té době se nejkvalitnější papír speciálně dovážel ze Švýcarska, což bylo poměrně drahé.¹⁰

Kunike v počátcích své práce navrhoval sám, ale záhy začal spolupracovat s řadou umělců. Především s malíři, kreslíři a litografy Jakobem Altem (1789–1872), Franzem Wolfem (1795–1859) či Bonaventurou de Ben.

Vznikly tak nejen nesčetné jednolisty, ale i velkorysá grafická alba jako například *Malerische Ansichten von Österreich, Steyermark, Kärnten, Krain, Salzburg und Tyrol* (Wien, kolem 1830, celkem 157 tabulí), *Zwei hundert vier und sechzig Donau-Ansichten nach dem Laufe des Donaustromes* (Wien, 1826, celkem 264 tabulí) nebo *Die Bäder Böhmens und deren Umgebungen* (Wien, okolo 1830, celkem 39 tabulí).¹¹

Na produkci Kunikeho dílny můžeme doložit fakt, že především ve 20. a 30. letech 19. století patřila k základním námětům grafiky veduta s důrazem na historickou dominantu (panská sídla, kláštery apod.). V ní se mnohdy spojoval módní romantický obsah s realistickým přepisem předlohy. V českém prostředí se k základním motivům krajinomalby i grafiky navíc řadila i tzv. idylická (pastýřská) krajina,¹² přičemž velmi důležitou roli hrála i rostoucí vlna patriotismu (zejména zemského).¹³

Tyto trendy se promítly i do dalšího z řady velkoryse pojatých Kunikeho alb a sice do *Mablerische Darstellung aller vorzüglicher Schloesser und Ruinen der oesterreichischen Monarchie. Nach der Natur von mehreren Künstler gezeichnet und lithographirt von Dr. F. A. Kunike*. Cyklus celkem 198 litografií vyšel ve Vídni v letech 1833–1835.¹⁴ Zajímavé je, že drtivou většinu dnes nepříliš známého a hlavně nedoceneného díla tvoří tabule z oblasti Čech (celkem 97 výjevů), Moravy (70 výjevů) a Slezska (11 výjevů).¹⁵

Pro námi detailněji sledovanou oblast Moravy a Slezska nešlo z čistě námětového hlediska o nic nového, neboť Kunikeho počín měl i zde několik předchůdců. Připomeňme hlavně cyklus šesti¹⁶ kolorovaných mědirytin moravských hradů a zámků Franze Adalberta Conrada von Hötzenhof,¹⁷ které na přelomu let 1798–1799 vyryl pro Jana Nepomuka hraběte

9 BEČKOVÁ, K. Počátky kamenotiskařské živnosti v Čechách aneb Kdo byli první čeští litografové? In: *Dvě století litografie*. Praha, 1997, s. 32–35; VOIT, P. *Encyklopedie knihy*, s. 505. Na Moravě držela primát brněnská Trasslerova tiskárna, která zakoupila litografický lis roku 1824. Viz SEDLÁŘOVÁ, J. Kresba klasicismu a biedermeieru. Morava 1780–1840. In: *Dějiny českého výtvarného umění*, III/1 – 1780–1890. Praha, 2001, s. 234.

10 KEIL, *Neue Deutsche Biographie*, s. 297.

11 Blíže viz NEBEHAY, I. – WAGNER, R. *Bibliographie altösterreichischer Ansichtenwerke aus fünf Jahrhunderten*, Band II. (I – QU). Graz, 1982, s. 103–129.

12 PRAHL, R. Malba a kresba. In: *Biedermeier. Umění a kultura v českých zemích 1814–1848*. Praha, 2008, s. 179.

13 KROUPA, J. Úvod. Čechy 1780–1840. In: *Dějiny českého výtvarného umění*. III/1 – 1780–1890. Praha, 2001, s. 17.

14 Známá, leč dle Nebehaye podstatně vzácnější, je i tzv. malá série vydaná ve Vídni kolem roku 1830 a zahrnující 36 výjevů. Na realizaci se podílel Kunike s Janem Rehofem Gregerem. České země zastupovalo 11 výjevů. NEBEHAY – WAGNER, *Bibliographie altösterreichischer Ansichtenwerke*. s. 117–119.

15 Tamtéž, s. 109–117.

16 Jitka Sedlářová omylem uvádí osm rytin. Srovnej SEDLÁŘOVÁ, J. *Kresba klasicismu a biedermeieru*. s. 231.

17 K němu blíže SEDLÁŘ, J. Conrad von Hötzenhof, Franz Adalbert (Franjo). In: *Saur Allgemeines Künstlerlexikon*. 20. Bd. München – Leipzig, 1998, s. 551.

Mitrovského, jenž je následně ve dvou sešitech vydal pod názvem *Mährische Aussichten*.¹⁸ Podle údajů z *Allgemeiner Litterarischer Anzeiger* šlo bohužel o nedokončený projekt, jehož další pokračování zhatila smrt hraběte Mitrovského coby iniciátora (zemř. 1799).¹⁹

Nepřízeň osudu nedovolila vydat tiskem ani ambiciózní počín malíře Franze Richtera (1774–1860), který začínal jako vedutista. Z popudu Huga Františka starohraběte Salm-Reifferscheidta (předního moravského mecenáše a stoupence moravského šlechtického patriotismu) a Josefa barona von Hormayra pracoval na atlasu moravských uměleckých památek *Sammlung von Ansichten mährischen Burgen, gothischer Gebäude und Naturmerkwürdigkeiten des Vaterlandes*. Avšak k velké škodě vznikl v roce 1830 jen soubor kvašových pohledů a na samotné vydání již nedošlo.²⁰

Kunikeho zmiňované dílo *Mahlerische Darstellung...* s převažujícími náměty z českých zemí tak představuje jeden z prvních realizovaných počínů, jehož jedinečnost podtrhuje společně s kvalitním provedení i kvantita. Soubor vycházel v průběhu let 1833–1835 ve Vídni u Johanna Schönberga, přičemž původním záměrem byla, zdá se, každoměsíční emise čtyř litografií ve formě sešitu.²¹ Jednotliví subskribenti si však nezdědka nechávali volné listy následně svázat do reprezentativního alba.

Listy se objevují téměř výhradně v nekolorované verzi (kolorované pouze ojedinele a v pozdější emisi). Autorský kolektiv v tomto případě tvořil kromě Kunikeho, také vídeňský rytec, litograf a vydavatel Johann Schönberg (1780–1863), jehož signování nalézáme u tří položek, dále v jednom případě malíř a litograf Anton Schiffer (1811–1876) a Jan Řehoř (Gregor) Greger (1802–1835). Tento malíř a litograf narozený v Přechaplech u Chomutova v letech 1821–1827 studoval na pražské Akademii.²² Působil střídavě v Praze a ve Vídni, kde si ho patrně vyhlédl Kunike ke spolupráci, načež mu svěřil zpodobnění nejméně 47 lokalit z Čech, Moravy i Slezska.²³

Z dochovaných exemplářů Kunikeho grafických alb i listů je patrné, že Kunike do edice o zámcích a zříceninách rakouské monarchie nezařadil veškeré vzniklé litografie, což můžeme doložit na albu uloženém ve Vědecké knihovně v Olomouci (dále jen VKOL). Album, které si nechala sestavit a následně svázat hrabata ze Žerotína, má několik specifických znaků. Předně sice disponuje klasickým titulním listem (viz výše), avšak obsahuje pouze litografie vztahující se k Moravě a Slezsku v počtu 70 listů. A i ty se výrazně odchyľují od obvyklého výčtu a řazení, neboť 16 výjevů se neobjevuje ani v jinak zevrubném výčtu Nebehaye a Wagnera.²⁴

¹⁸ Každý sešit doplňovaly i dva listy doprovodných textů. První sešit obsahoval pohled na zámek Plumlov, hrad Pernštejn a kapli Nejsvětější Trojice u obce Švařec. Druhý zahrnoval zříceninu Neudek („*Das Schloss Neudek, eigentlich nur die Ruinen eines alten Schlosses, auf der religionsfonds-Herrschafts Saar*“), dále společný pohled na blízké lokality Třemešek (Johrsdorf), Nový Malín (Frankstadt) a Plechy (Bleich) u Šumperka a konečně mědiryt zříceniny hradu Brničko (Brünles). K tomu zevrubně viz *Allgemeiner Litterarischer Anzeiger*, Band IV., č. 42, Leipzig, 1799, sloupec 412–413. Dále srovnej *Oesterreichische National-Encyclopädie, oder, Alphabetische Darlegung der wissenschaftlichsten Eigenthümlichkeiten des österreichischen Kaiserthumes*, Band VI., Wien 1837, s. 560. ELVERT, Ch.d'; Die Grafen und Freiherren Mitrowsky von Mitrowitz und Nemischl. In: *Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mähr. schles. Gesellschaft des Ackerbaues der Natur- und Landeskunde*. Brünn, 1852, Heft III., s. 17.

¹⁹ *Allgemeiner Litterarischer Anzeiger*. Leipzig, 1800, Band V., č. 74, sloupec 733.

²⁰ Kvaše se později ocitly ve vaduzských sbírkách Lichtensteinů, přičemž akvarelové a tužkové studie získal Bedřich hrabě Sylva-Taroucca, který je odkázal Matici moravské. Viz SEDLÁŘOVÁ, *Kresba klasicismu a biedermeieru*, s. 234; KACER, J. Malířství klasicismu a preromantismu. Morava 1780–1840. In: *Dějiny českého výtvarného umění*, III/1 – 1780–1890. Praha, 2001, s. 225 a 228 (zde viz pozn. 50).

²¹ Viz soudobá rukopisná poznámka z titulního listu exempláře z VKOL sign. E II 170.701.

²² TOMAN, P. *Nový slovník československých výtvarných umělců*, sv. 1 (A–K). Ostrava, 1993, s. 268.

²³ NEBEHAY – WAGNER, *Bibliographie altösterreichischer Ansichtenwerke*, s. 109–117.

²⁴ Nepodařilo se je prozatím dohledat ani v jiných sbírkách u nás i v zahraničí (např. ve Schrammově sbírce deponované v MZK v Brně).

Jeden exemplář se rovněž v uvedeném výčtu nenachází, ale podařilo se ho dohledat ve Schrammově sbírce či v Moravské zemské knihovně v Brně.²⁵

Všechny listy z alba uloženého ve VKOL nesou typické znaky Kunikeho dílny, kde se hojně uplatňuje ona oblíbená idylická – pastýřská krajina s umně vypracovanou kompozicí s ústředním motivem (zámek, zřícenina, ale i přírodní zajímavost – viz Macocha, Býčí skála aj.) a podle něho i vhodně zvolenou stafáží, přičemž kompozici téměř vždy výrazně doplňuje jakoby v ústraní umístěný listnatý strom. K nejčastěji užitě stafáží se řadí jednak motivy z venkovského života jako postavy pasáček (krav, ovcí či koz), putujících vesničanů či pracujících na poli a loukách, a jednak zobrazení panstva při různých kratochvilích nebo jedoucích krajinou v kočáře. Častěji se objevují i postavy myslivců. Na několika listech si můžeme všimnout i sedícího kreslíře se skicákem, kterak zachycuje krajinu před sebou.²⁶

EDUARD JOSEF HÖLZEL (1817–1885)

Eduard Josef Hölzel se narodil 8. října 1817 v Praze do rodiny obchodníka. Jeho otcí Johannu Thomasovi však činilo radost spíše malování a není bez zajímavosti, že své předlohy poskytoval například příteli Aloisi Senefelderovi. Eduard se během života vypracoval na významného a váženého nakladatele, vydavatele a knihkupce, když se svému umění vyučil v metropolích německého knižního trhu. Zde navázal i řadu důležitých kontaktů s místními nakladateli a autory, jichž později náležitě využil. Kariéru započal v Olomouci, kde roku 1844 otevřel na Horním náměstí obchod s knihami, uměním a hudebninami. V následujících letech Hölzelova firma zřídila pobočky i v Novém Jičíně (1849), Moravské Ostravě (1857), Šumperku (1858), Uherském Hradišti (1863) aj. V roce 1861 přemístil sídlo firmy do Vídně, kde zároveň založil vlastní litografický podnik a zároveň tzv. Geographisches Institut coby první privátní ústav tohoto druhu v Rakousku.²⁷

Zdatný obchodník Hölzel dobře odhadl vrcholící proud zájmu o minulost snoubící se s módním patriotismem, a tak o dvě dekády po Kunikem i on přichází s obdobným edičním záměrem, který měl za úkol představit korunní země Moravu a Slezsko jako důležitou součást habsburské monarchie. Následoval tak řadu dalších vydavatelů a umělců participujících na této módní vlně. Rozhoduje se však pro mnohem výpravnější projekt, jehož základ tvoří v případě Moravy a Slezska (neboť takřka souběžně pracuje i na totožně koncipovaném albu pro Čechy) 42 litografií.

Zpráva o vydání prvního sešitu „vlasteneckého alba“ *Malerisch-historisches Album von Mähren und Schlesien* o čtyřech litografických listech uveřejnil Hölzel již 19. ledna 1856 jednak v jím vydávaném olomouckém deníku *Die Neue Zeit*, a jednak prostřednictvím brněnského deníku *Neuigkeiten*, kde se upozornění objevilo 19. a posléze i 22. ledna. V těchto periodikách zároveň prezentoval i předpokládaný časový harmonogram ohledně dalšího edičního plánu. Podle něj se během následujících deseti měsíců mohli subskribenti těšit v každém měsíci na sešit se třemi novými vyobrazeními s doprovodným textem. Již v prvně uveřejněné zprávě mluvil Hölzel o vznikající edici jako o souboru ilustrací obsahující malebné a divoce romantické krajiny, pověstmi opředené hrady, významná města i důležité stavební památky

²⁵ Viz MZK sign. Skř.1-0091.416,351 a Skř.1-0091.416,439. Kromě Kunikeho se v osmi případech na listech objevuje signování Jana Řehoře Gregera a jednou i Antona Schiffera.

²⁶ Viz např. list č. 29 z olomouckého alba se ztvárněním Branné (Ansicht des Schlosses Goldenstein in Mähren).

²⁷ Ed. Hölzel 1844–1969. Zum 125jährigen Bestand des Hauses am 15. Oktober 1969. Wien, 1969. KINAUER, R. Hölzel, Eduard. In: *Neue Deutsche Biographie* 9 (1972), s. 340–341 [Online] Dostupné z: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd130833312.html>.

doplněné o věrně zachycenou stafáž v krojích z příslušných oblastí Moravy a Slezska. Celou edici měla na konci obohatit ve formě prémie „skvostná a ve velkolepých barvách vyvedená tabule“ – tzv. *Trachten-Tableau* alias *Aus dem Volksleben in Mähren und Schlesien* zachycující několik scén ze života krojovaného moravsko-slezského lidu.²⁸

Zákazníci si navíc měli možnost vybrat z celkem tří různých variant, čímž chtěl vydavatel uspokojit i ty nejnáročnější movité zákazníky. Finančně nejdostupnější sešit s pouze tónovými litografiemi se dal pořídit za 1 zlatý a 12 krejcarů, honosnější kolorovaná verze stála 2 zlaté a přepychové akvarelové vydání 3 zlaté.²⁹

Je však zřejmé, že původně deklarovaný záměr vydat ještě v roce 1856 deset sešitů s celkem 30 litografiemi se nepodařilo naplnit, neboť do konce roku 1856 se realizovala pouze polovina.³⁰ Nicméně do listopadu 1857 přece jen vyšla první řada (sekce) s avizovanými 30 litografiemi, doprovodnými texty a výše uvedenou premií. Úspěšné završení první sekce oznamuje Eduard Hölzel 28. listopadu 1857 prostřednictvím inzerce v *Die Neue Zeit*. Zde se rovněž dozvídáme, že dříve deklarované ceny byly poněkud navýšeny.³¹ Movití zákazníci si za tři až pět zlatých mohli přio objednat i elegantně vyvedenou vazbu nebo ochranné proložení litografií jemným papírem v cenové relaci od 40 krejcarů do jedné zlatky. Podnikavý Hölzel navíc doporučoval adjustovat litografie na speciálně k tomu připravené kartony s možností zlatého orámování výjevů (za kus 30 až 48 kr., u prémie podle varianty od 1 zl. 36 kr. do 4 zl.).³²

Jak přiznává samotný Hölzel v předmluvě prvního kompletního vydání textové části, bylo zpoždění zejména v počátcích zapříčiněno nepředvídatelnými překážkami. Zejména s ohledem na finančně a technicky velmi náročné provedení tisku litografií se musel poohlédnout po partnerovi v zahraničí. Oporu našel v Berlíně, kde pro něj pracoval přítel W. Korn a litografický ústav W. Loeillota (jejich signování se však objevuje pouze u tzv. nekartonové verze). Nabyté zkušenosti se však zúročily u chystané druhé menší sekce, jejíž vydání se mělo realizovat opět prostřednictvím jednotlivých sešitů v roce 1858 (plán předpokládal vydat jeden sešit každé dva měsíce). Avšak jak se zdá i zde nakonec došlo ke zpoždění.

Vraťme se ovšem k uvedené předmluvě první sekce datované 1. října 1857, kde Hölzel zevrubně osvětluje důvody, které ho vedly k vydání díla. Podle něj dosud náležely rakouské korunní země Morava a Slezsko k neprávem opomíjeným, a to i přes své hojné přírodní bohatství, stavební památky a starobylá města. Přitom zde turisté a poutníci podle něj mohli najít řadu romantických zákoutí s divokými horami a pralesy, ladnými říčními údolími a dalšími přírodními a architektonickými poklady. Proto se Hölzel rozhodl z nepřeberných možností vybrat reprezentativní místa a ty umělecky a věrně ztvárnit. Tuto stěžejní práci měl zastat berlínský rodák August Haun (1815–1894). Šlo o velmi zkušeného a známého malíře, kreslíře a litografa, s nímž již dříve Hölzel spolupracoval na několika samostatných litografických souborech měst. Haun a Hölzel si k ruce přizvali mladého, avšak kvalitního spolupracovníka v osobě Františka Kalivody (též jako Franz Kaliwoda), který se narodil 6. ledna 1824

²⁸ *Die Neue Zeit. Olmüzer Zeitung*, roč. IX., č. 16, vydání z 19. ledna 1856, s. 3; *Neuigkeiten*, roč. VI., č. 19, vydání z 19. ledna 1856, s. 2; *Neuigkeiten*, roč. VI., č. 22, vydání z 22. ledna 1856, s. 3. Technicky náročný tisk této výpravné prémiové tabule, objevující se v několika provedeních a tištěné i samostatně, zajistila berlínská firma Storch und Kramer, přičemž autorem devíti výjevů označených česko-německými názvy (viz Slezáci, Hanáci na pouti, Od Luhačovic a Lukova, Zabečáci, Hostýn, Jizba, Slováci a lid od Brna, Svatební veselí na Hané a Valaši) byl František Kalivoda.

²⁹ *Die Neue Zeit. Olmüzer Zeitung*, roč. IX., č. 16, vydání z 19. ledna 1856, s. 3.

³⁰ Viz zpráva z 23. prosince uveřejněná o den později v *Die Neue Zeit. Die Neue Zeit. Olmüzer Zeitung*, roč. IX., č. 297, vydání z 24. prosince 1856, s. 3.

³¹ Po navýšení přišel sešit tónované verze na 1 zl. a 30 krejcarů (kompletní sekce na 15 zlatých), sešit kolorované verze na 2 zl. a 24 krejcarů (komplet na 24 zlatých) a sešit přepychové verze zahrnující i ruční práce na 4 zl. (komplet na 40 zlatých).

³² *Die Neue Zeit. Olmüzer Zeitung*, roč. X., č. 273, vydání z 28. listopadu 1857, s. 4.

v Louče u Valašského Meziříčí. Po absolvování vídeňské Akademie (1845–1850) se živil jako krajinář, malíř krojů a litograf. Hölzel si ho snad všiml na základě ohlasu, který vyvolaly jeho studie krojů pro vídeňské Paternovo album *Oesterreichs Nationaltrachten*, kam Kalivoda přispěl celkem 24 vyobrazeními z Moravy a Uher.³³ Zřejmě proto mu Hölzel mj. světil i výše zmíněnou práci na tzv. *Trachten-Tableau*.

Je nutné se taktéž zmínit o doprovodných textech k litografiím, na nichž se podílelo více autorů (na jejich bližší rozbor jsem nucen resignovat). Osm z nich u první sekce pochází z pera brněnského dramatika, básníka, žurnalisty a finančního úředníka Dr. Ludwiga Goldhanna (1823–1893). Ještě větší porci 18 příspěvků z první i druhé sekce obstaral novinář, publicista a důstojník Georg Ohm-Januschowsky, Ritter von Wissehrad (1813–1867), rodák z Těšína působící řadu let v Olomouci a Brně. V pěti případech u druhé sekce se uplatnil také historik a moravský zemský archivář Vincenc Brandl (1834–1901). Zbývající autory vystupující pod jmény Carl Werner (viz jediný příspěvek) a pod šifrou J. S. (viz šest textů) v první sekci bohužel blíže neznáme.

Marketingová zdatnost Hölzela se projevila nejen v širší nabídce ve smyslu kvality, ale i v tom, že jak obrazovou, tak textovou část bylo možné zakoupit odděleně. Každý zájemce si tudíž mohl nastavit vlastní kritéria výběru nebo si sestavit album takřkajíc na míru. Například textová část vyšla podle všeho ve dvou vydáních. První z roku 1857 tištěná ve vídeňské tiskárně Friedricha Manze logicky obsahovala texty k první sekci, zatímco další z roku 1860 s mírně pozměněným názvem (*Malerisch-historische Skizzen aus Mähren und Schlesien*) zahrnovalo popisy i druhé sekce (ta byla tištěna ve vídeňské firmě Jakob und Holzhausen).³⁴ Není bez zajímavosti, že do výše uvedeného prvního vydání neopomenul Hölzel vložit i uctivé věnování „její excelenci“ hraběnce Rose Lažanské, manželce Leopolda Lažanského z Bukové, který v letech 1848–1860 zastával pozici moravského místodržícího.

K obrazové části je navíc třeba podotknout, že původně uvažovaná menší druhá sekce byla z původně 12 výjevů postupně volně rozšiřována, přičemž se rozrostla nejméně o dalších šest litografií. Tato okolnost je také příčinou toho, že jednotlivá dochovaná alba mohou obsahovat rozdílný počet obrazových tabulí. Ostatně dokladem toho je, že patrně po roce 1861 prodával Hölzel album (či jeho jednotlivé části) pod pozměněným názvem *Album von Mähren und Schlesien*.³⁵

Zbývá se zmínit o vzácném exempláři tohoto alba, které dnes uchovává Vědecká knihovna v Olomouci pod signaturou E II 52.094/ 2. Album o rozměrech 36 × 47 cm sestavené na míru hrabatům ze Žerotína, v jejichž bohaté bludovské knihovně se nalézalo až do roku 1950, představuje vůbec nejskvostnější možnou verzi, kterou E. Hölzel nabízel. Zahrnuje celou obrazovou i textovou část první a druhé sekce (tj. 42 ručně upravovaných barevných litografií) s ochrannými foliemi, nechybí zde ani zmiňovaná prémiová tabule. Navíc litografie zde nejsou vyvedeny v jednodolité ploše, nýbrž každá je zvlášť tištěna a následně adjustována na k tomuto účelu připravený karton s vyzlaceným ozdobným rámem a popisnou legendou. Navíc jednotlivé zbarvení kartonů se liší v závislosti na barevném vyznění příslušné litografie.

33 Zevrubněji viz SEDLÁŘOVÁ, J. Kresba: realismus biedermeieru. Morava 1840–1860. In: *Dějiny českého výtvarného umění*, III/2 – 1780–1890. Praha, 2001, s. 40–41. Dle Sedlářové zemřel Kalivoda 13. listopadu 1858 na blíže neznámém hornouherském statku barona Horvátha, kde měl snad zanechat i dnes neznámé kresebné studie k albu.

34 Kromě těchto dvou vydání běžného kvartového formátu byly texty k dispozici i v příčném formátu tak, aby při celkové adjustaci alba jejich rozměry korespondovaly s obrazovými tabulemi.

35 Celý název zněl: *Album von Mähren und Schlesien. Nach der Natur aufgenommene und künstlerisch ausgeführte Ansichten der schönsten pittoresken und wildromantischen Gegenden, sagenreichen Burgen, wichtigen Städte und geschichtlichen Baudenkmale*.

ZÁVĚR

Nedocenené Kunikeho i mnohem známější Hölzelovo album dnes představuje cenný ikonografický materiál a to nejen z pohledu památkové péče. U obou můžeme sledovat řadu shodných rysů, ale i rozdílů. Zatímco někdy až překvapující výběr Kunikeho exteriérů zůstává ne zcela objasněn, u Hölzela ona kritéria známe. Při srovnání obou souborů jsou patrna rozdílná východiska i záměry, neboť Kunikeho album logicky neakcentuje zemský patriotismus Hölzela a spíše se zde odrážejí obecné módní vlivy romantismu.

GRAPHIC ALBUMS OF MORAVIA AND SILESIA BY FRIEDRICH ADOLPH KUNIKE AND EDUARD HÖLZEL

Summary: The spiritual father and publisher of this presently highly valued and narrative work of art that was supposed to present the crown lands of Moravia and Silesia as an important, yet ignored part of the Hapsburg monarchy, was an Olomouc and Vienna publisher and bookseller Eduard Hölzel (1817–1885). An experienced merchant, he judged only too well the culminating interest in the past in the spirit of romanticism that had also been reflected in very popular collections of or particular vedute portraying landscapes, its settlements and sights. Hölzel thus followed a number of other publishers and artists participating in this fashion trend. To name but one of many, let us mention a native of Greifswald, Friedrich Adolph Kunike (1777–1838), and his little known and little appreciated deed of publishing an album of 198 lithographs entitled *Mahlerische Darstellung aller vorzüglicher Schloesser und Ruinen der oesterreichischen Monarchie* in the years 1833–1835. Two decades later, Hölzel also comes up with a similar editorial plan. He decides to embark on a more narrative project, whose basis is formed, in the case of Moravia and Silesia (because he is concurrently working on the same project for Bohemia), by 42 lithographs that had been gradually published since 1856.

Keywords: Lithography, vista, Friedrich Adolph Kunike, Eduard Hölzel, Jan Řehoř Greger, August Haun, František Kalivoda.

PŘÍLOHA 1

Výčet litografií z Moravy a Slezska z Kunikeho alba Mahlerische Darstellung [...]:

Název	Nynější toponymum	Signování	Č. Nebehay	Č. VKOL
Ansicht von der Becjskala in Adamsthal in Mähren	Býčí skála u Adamova	Kunike lith.	334/115	1
Ansicht der Joachimshöhle in Adamsthal in Mähren	Jeskyně Jáchymka u Adamova	Kunike lith.	334/116	
Ansicht der Ruine Nowhrad in Adamsthal in Mähren	Nový Hrad (u Blanska)	Kunike lith.	334/117	51
Ansicht der Schlosses in Adamsthal, die Aussicht von der Collonade in Mähren		Kunike lith.	334/118	
Ansicht des Schlosses Aussee in Mähren	Úsov	Kunike lith.	334/119	2
Ansicht vom Schlosse Feldsberg in Mähren	Valtice	Gedr. Bei F. A. Kunike – Lith. v. Ant. Schiffer	334/120	21
Ansicht des Schlosses Bisenz in Mähren	Bzenec	Kunike lith.	334/121	7
Ansicht des Schlosses Biskupitz in Mähren	Biskupice	Greger lith.	334/122	4
Ansicht des Schlosses Boskowitz in Mähren	Boskovice	Kunike lith. – Greger gez.	334/123	8
Ansicht der Ruine in Alt-Boskowitz in Mähren	Boskovice	Kunike lith.	334/124	
Ansicht des Schlosses Bruck in Mähren im Hintergrund Znaym und Beltenberg	Louka u Znojma	Kunike lith.	334/125	6
Ansicht der Hauptstadt Brünn mit den Spielberg in Mähren	Brno (Špilberk)	Kunike lith.	334/126	
Ansicht der alten Burg Buchlau in Mähren	Buchlov	Kunike lith.	334/127	9
Ansicht des neuen Schlosses Buchowitz in Mähren	Buchlovice	Kunike lith.	334/128	10
Ansicht des Schlosses Busau in Mähren	Bouzov	Kunike lith.	334/129	12
Ansicht des Schlosses Bystritz unter Hostein in Mähren	Bystrice pod Hostýnem	Kunike lith.	334/130	14
Ansicht des Schlosses Czernahora in Mähren	Černá Hora (u Blanska)	Kunike lith.	334/131	16
Ansicht des Schlosses Datschitz in Mähren	Dačice	Kunike lith.	334/132	17
Ansicht des Schlosses Eichhorn in Mähren	Veverí	Kunike lith.	334/133	18
i. Ansicht des Schlosses Eisgrub in Mähren	Lednice	Greger lith.	334/134	19
Ansicht der Alten Burg Eulenberg in Mähren	Sovinec	Kunike lith.	334/135	
Ansicht des Schlosses Frayn in Mähren	Vranov nad Dyjí	Kunike lith.	334/136	22

Název	Nynější toponymum	Signování	Č. Nebeňay	Č. VKOL
Ansicht der Ruine Freistein an der Taja in Mähren	Frejštejn	Kunike lith.	334/137	
Ansicht des Schlosses und der Stadt Fulnek in Mähren	Fulnek	Greger lith.	334/138	27
Ansicht des Schlosses Geppersdorf mit dem Städtchen Tropolowitz in Mähren	Linhartovy / Opawica (PL)	Kunike lith.	334/139	28
Ansicht des Gevaterloch in Mähren	Hranická propast	Kunike lith.	334/140	
Ansicht des Schlosses Grusbach in Mähren	Hrušovany	Kunike lith.	334/141	32
Ansicht des Schlosses Grusbach in Mähren	Hrušovany	Kunike lith.	334/142	
Ansicht der Ruine von Helfenstein in Mähren	Helfstýn	Kunike lith.	334/144	
Ansicht des Schlosses und der Ruinen Hochwald in Mähren	Hukvaldy	Kunike lith.	334/145	36
Ansicht der ehemaligen Carthause auf der Herrschaft Königsfeld in Mähren	Královo Pole	bez sign.	334/147	15
Ansicht des Schlosses Koriczan in Mähren	Koryčany	Kunike lith.	334/148	41
Ansicht des Schlosses zu Kremier in Mähren	Kroměř	Kunike lith.	334/149	42
Ansicht des Schlosses Kunewald in Mähren	Kunin	Greger lith.	334/150	43
Ansicht des Schlosses Kunstadt in Mähren	Kunštát	Kunike lith.	334/151	
Ansicht des Schlosses Letowitz in Mähren	Letovice	Kunike lith.	334/152	
Il. Ansicht des Schlosses Letowitz in Mähren	Letovice	Kunike lith.	334/153	44
Ansicht des Schlosses Lissitz in Mähren	Lysice	Greger lith.	334/154	45
Ansicht der Marzocha auf der Blanskerherrschaft in Mähren	Macocha	Kunike lith.	334/155	46
Ansicht des Schlosses Gross-Meseritsch in Mähren	Velké Meziříčí	Kunike lith.	334/156	
Ansicht des Schlosses Wallachisch-Meseritsch in Mähren	Valašské Meziříčí	Kunike lith.	334/157	
Ansicht des Schlosses Mürau in Mähren	Mírov	Kunike lith.	334/158	
Ansicht des Schlosses und Stadt Namiet in Mähren	Náměšt nad Oslavou	Kunike lith.	334/159	
Ansicht des Schlosses Napagedl in Mähren	Napajedla	N. d. N. g. v. Kunike – G. v. Greger	334/160	48
Ansicht der Ruine Neuheusel in Mähren na der Taja	Nový Hrádek	Kunike lith.	334/161	49
Ansicht des Schlosses Nikolsburg in Mähren	Mikulov	Kunike lith.	334/162	50
Ansicht des Schlosses Paskau in Mähren	Paskov	Kunike lith.	334/163	
Ansicht des Schlosses Pernstein in Mähren	Perštejn	Kunike lith.	334/164	52

Ansicht des Schlosses Pirnitz in Mähren	Brtnice	Kunike lith.	334/165	53
Ansicht des Schlosses Plauda in Mähren	Bludov	Kunike lith.	334/166	5
Ansicht des Schlosses Plumenau in Mähren	Plumlov	Kunike lith.	334/167	54
Ansicht des Schlosses und der Kreisstadt Pírau in Mähren	Přerov	Kunike lith.	334/168	
Ansicht des Schlosses Pullitz in Mähren	Police	Kunike lith.	334/169	
Ansicht des Schlosses Radeschin in Mähren	Radešín	Kunike lith.	334/170	
Ansicht des Schlosses Raiz in Mähren	Rájec nad Svitavou	Greger lith.	334/171	57
Ansicht der Abtey Raygern in Mähren	Rajhrad	Kunike lith.	334/172	56
Ansicht des Schlosses Rossitz in Mähren	Rosice		334/173	
Ansicht der Ruine Rosstein in Mähren	Roštejn	Kunike lith.	334/174	
Ansicht des Schlosses Rzeckowitz in Mähren	Řečkovice	Kunike lith.	334/175	59
Ansicht des Schlosses Neu-Serowitz in Mähren	Nové Syrovce	Kunike lith.	334/176	60
Ansicht des Schlosses und Stadt Sternberg in Mähren	Šternberk	Kunike lith.	334/177	
Ansicht der Ruine Stramberk in Mähren	Štramberk	Kunike lith.	334/178	61
Ansicht des Schlosses Tetsch in Mähren	Telč	Kunike lith.	334/179	62
Ansicht des Schlosses Töttau in Mähren	Bitov	Greger lith.	334/180	23
Ansicht des Schlosses Ungerschütz in Mähren	Uherčice	Kunike lith.	334/181	
Ansicht des Schlosses Votau in Mähren	Bitov	Kunike lith.	334/182	65
Ansicht des Schlosses und der Stadt Weiskirchen in Mähren	Hranice	Kunike lith.	334/183	47
Ansicht des Schlosses Wiese in Mähren	Luka nad Jihlavou	Kunike lith.	334/184	66
Ansicht des Schlosses Zierotin in Mähren im Hintergrunde der heilige Berg bei Ollmütz	Žerotín	Kunike lith.	334/185	67
Ansicht der Ruine Zornstein in Mähren	Corštejn	Kunike lith.	334/186	68
II. Ansicht der Ruine Zornstein in Mähren	Corštejn	Greger lith.	334/187	69
Ansicht des Schlosses Ernstdorf im k. Schlesien	Jaworze (PL)	Kunike lith.	334/188	20
Ansicht des Schlosses Friedek in Schlesien	Frydek	Kunike lith.	334/189	
Ansicht des Schlosses Friedeck im k. Schlesien	Frydek	Kunike lith.	334/190	
Ansicht des Schlosses Geppersdorf im k. Schlesien	Linhartovy	Kunike lith.	334/191	

Název	Nynější toponymum	Signování	Č. Nebeňay	Č. VKOL
Ansicht des Schlosses Gotschdorf in k. Schlesien	Hošťalkovy	Kunike lith.	334/192	30
Ansicht des Schlosses Grätz	Hradec nad Moravicí	Kunike lith.	334/193	
Ansicht des Schlosses Hennesdorf in k. Schlesien	Jindřichov	Kunike lith.	334/194	
Ansicht des Schlosses Gross-Herlitz in k. Schlesien	Velké Heraltice	Kunike lith.	334/195	34
Ansicht des Schlosses Johannesberg und der Stadt Jaurnig in k. Schlesien	Jánský Vrch / Javorník ve Slezsku	Greger lith.	334/196	38
Ansicht des Schlosses zu Teschen in Schlesien	Těšín	Kunike lith.	334/197	
Ansicht des Schlosses Radun in k. Schlesien	Raduň	Greger lith.	334/198	55
Ansicht des Schlosses Austerlitz in Mähren	Slavkov	Kunike lith.	neuvádí	3
Ansicht des Schlosses Budkau in Mähren	Budkov	Greger lith.	neuvádí	11
Ansicht des Schlosses Butczowitz in Mähren	Bučovice	bez sign.	neuvádí	13
Ansicht des Schlosses und der Stadt Freystadt in k. Schlesien	Karviná (Fryštát)	Greger lith.	neuvádí	24
Ansicht der Ruine und des Städtchens Frideberg in k. Schlesien	Žulová (Frydberk)	Kunike lith.	neuvádí	25
Ansicht des Schlosses Frischau in Mähren	Břežany (Fryšava)	Greger lith.	neuvádí	26
Ansicht des Schlosses Goldenstein in Mähren	Branná (Kolštejn)	Greger lith.	neuvádí	29
Ansicht des Badeortes Graefenberg bey Freywaldau in k. Schlesien	Lázně Jeseník	Kunike lith.	neuvádí	31
Ansicht des Schlosses Habrowan in Mähren	Habrovany	N. d. N. g. v. Kunike – G. v. Greger Wien 1833	neuvádí	33
Ansicht des Schlosses Ober-Hermesdorf in k. Schlesien	Horní Heřmanice	bez sign.	neuvádí	35
Ansicht der Stadt Jägerndorf in k. Schlesien	Krnov	Kunike lith.	neuvádí	37
Ansicht des Schlosses Joslowitz in Mähren	Jaroslavice	Greger lith.	neuvádí	39
Ansicht der Ruine Kaltenstein in k. Schlesien	Kaltenštejn	Kunike lith.	neuvádí	40
Ansicht des Schlosses Roswald in k. Schlesien	Slezské Rudoltice	Greger lith.	neuvádí	58
Ansicht der Hauptstadt Troppau in k. Schlesien	Opava	Kunike lith.	neuvádí	63
Ansicht des Schlosses Tscherna in Mähren	Černá	Greger lith.	neuvádí	64
Ansicht vom Zugmantel in Hintergrunde die Bischofskruppe in k. Schlesien	Zlaté Hory	bez sign.	neuvádí	70

PŘÍLOHA 2

Výčet litografií z Hölzelova Malerisch-historisches Album von Mähren und Schlesien:

Název	Nynější toponymum	Číslo NW	Číslo sekce
Rožnau	Rožnov	262/1	1
Schloss Eisgrub	Lednice	262/3	1
Schloss Eisgrub mit der Kirche	Lednice	262/2	1
Schloss Eisgrub. Park-Ansicht	Lednice	262/4	1
Burg Pernstein	Perštejn	262/5	1
Das Thal von Ullersdorf	Velké Losiny	262/6	1
Carlsbrunn	Karlova Studánka	262/7	1
Boskowitz	Boskovice	262/8	1
Teschen	Těšín	262/9	1
Die Eulenburg	Sovinec	262/10	1
Mazocha	Macocha	262/11	1
Sternberg	Šternberk	262/12	1
Das Thal von Frankstadt	Frenštát pod Radhoštěm	262/13	1
Eichhorn	Veveří	262/14	1
Gräfenberg	Lázně Jeseník	262/15	1
Brünn	Brno	262/16	1
Alt-Brünn	Brno	262/17	1
Pirniz	Brtnice	262/18	1
Znaim	Znojmo	262/19	1
Olmüz	Olomouc	262/20	1
Olmüz. Der Oberring mit dem alten Rathhause	Olomouc	262/21	1
Wiesenberg	Loučná nad Desnou	262/22	1
Buchlau	Buchlov	262/23	1
Welehrad mit Burg Buchlau und der Barbara-Kapelle	Welehrad / Buchlov	262/24	1
Troppau	Opava	262/25	1
Burgruine Helfenstein	Helfštýn	262/26	1
Burgruine Stramberg	Štramberk	262/27	1
Frain	Vranov nad Dyjí	262/28	1
Luhatschowiz	Luhačovice	262/29	1
Johannesberg	Jánský Vrch	262/30	1
Hochwald	Hukvaldy	262/31	1
Wallfahrtsort Slaup. Bei Brünn	Sloup	262/32	2
Weisskirchen	Hranice	262/33	2
Burg Busau	Bouzov	262/34	2
Schloss Tobitschau	Tovačov	262/35	2
Kremsier	Kroměříž	262/36	2
Strasse und Wallfahrtskirche in Friedeck	Frýdek	262/37	2
Schönberg	Šumperk	262/38	2
Schloss Bistritz am Hostein	Bystřice pod Hostynem	262/39	2
Schloss Gross-Meseritsch	Velké Meziříčí	262/40	2
Schloss Ullersdorf	Velké Losiny	262/41	2
Witkowitz Freiherrlich von Rothschild'sches Eisenwerk Nr. 58	Vitkovice	262/42	2
Freiwaldau mit dem Gräfenberg	Jeseník / Lipová Lázně	262/43	[2]
Jägerndorf von Maria Burgberg aus	Krnov	262/44	[2]
Schloss Čech	Čechy pod Kosířem	neuvádí	[2]
Hochwald mit der fürsterzbischöfliche Villa	Hukvaldy	neuvádí	[2]
Schloss Eisgrub von der Südseite	Lednice	263/5	[2]
Schloss Eisgrub von der Nordseite.	Lednice	263/4	[2]

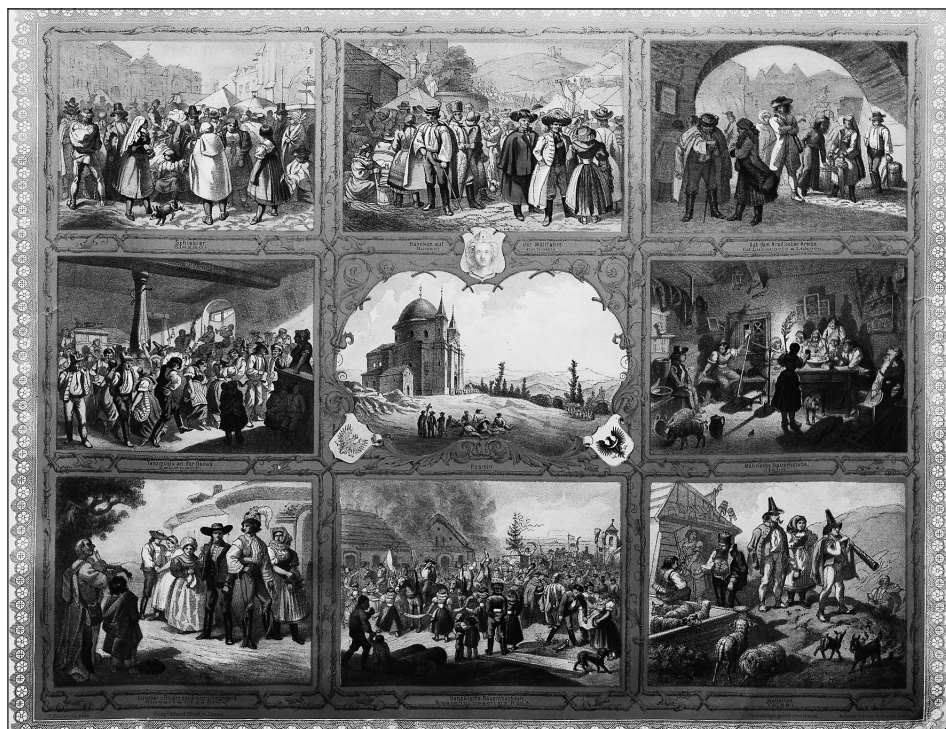
Obrázek č. 1: Titulní list Kunikeho alba, VKOL sign. E II 170.701.

Obrázek č. 2: Litografie Branné z Kunikeho alba se sedící postavou kreslíře, VKOL sign. E II 170.701.

Obrázek č. 3: Titulní list Hölzelova alba, VKOL sign. E II 52.094/ 1, 2.

Obrázek č. 4: Tzv. Trachten-Tableau z Hölzelova alba, VKOL sign. E II 52.094/ 1, 2.

CARLSBRUNN.

Obrázek č. 5: Karlova Studánka z Hölzelova alba, VKOL sign. E II 52.094/ 1, 2.

BURG BUSAU.

Obrázek č. 6: Hrad Bouzov z Hölzelova alba, VKOL sign. E II 52.094/ 1, 2.